

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší správní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy JUDr. Josefa Baxy a soudkyň JUDr. Marie Žiškové a JUDr. Lenky Kaniové v právní věci **žalobce O. E.**, proti **žalovanému Ministerstvu obrany**, Personální sekci, se sídlem nám. Svobody 471/28, 160 01 Praha 6, v řízení o žalobě proti rozhodnutí žalovaného ze dne 7. 11. 2000, čj. 45/3-3094/2000-8201, o přiznání odbytného,

takto:

I. Rozhodnutí Ministerstva obrany ze dne 7. 11. 2000, čj. 45/3-3094/2000-8201, a rozhodnutí Vojenského úřadu sociálního zabezpečení ze dne 29. 12. 1998, čj. 271115/046/1998/VUSZ, **se zrušují.** Věc **se vrací** žalovanému k dalšímu řízení.

II. Žalovaný **je povinen** zaplatit žalobci náklady řízení ve výši 4691 Kč, a to do třiceti dnů od právní moci tohoto rozsudku.

III. Žalovaný **nemá** právo na náhradu nákladů řízení.

Odůvodnění:

Žalobce brojil žalobou ze dne 5. 12. 2000, která byla podána dne 11. 12. 2000 u žalovaného, proti rozhodnutí Ministerstva obrany ze dne 7. 11. 2000, čj. 45/3-3094/2000-8201, jímž žalovaný správní orgán zamítl jeho odvolání a potvrdil rozhodnutí Vojenského úřadu sociálního zabezpečení ze dne 29. 12. 1998, čj. 271115/046/1998/VUSZ; správní orgán I. stupně tímto rozhodnutím zamítl žádost žalobce o odbytné podle zákona č. 76/1922 Sb. z. a n., o vojenských požitcích zaopatřovacích.

Žalobce se domáhal zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí žalovaného a vrácení věci k dalšímu řízení s tím, že žalobce má nárok na požadované odbytné, protože splňuje požadavky zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. Zároveň žalobce žádal náhradu nákladů řízení. Podanou žalobu odůvodnil především tak, že jeho spor s žalovaným o přiznání odbytného již jednou rozhodoval Vrchní soud v Praze, který rozsudkem ze dne 24. 8. 2000, čj. 7 A 61/99 - 37, zrušil rozhodnutí, jímž žalovaný zamítl odvolání žalobce a potvrdil rozhodnutí správního orgánu I. stupně o zamítnutí žádosti o odbytné. Podle názoru žalobce se žalovaný v rozhodnutí o odvolání, které je napadeno touto žalobou, neřídil právním názorem obsaženým v uvedeném rozsudku Vrchního soudu v Praze. Žalovaný i nadále popírá, že žalobce byl propuštěn ze služebních důvodů a že se na jeho případ vztahují ustanovení zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. Žalovaný zamítl nárok žalobce opět na základě formálního vymezení zákonných důvodů a nezjišťoval okolnosti propuštění žalobce z armády.

Žalovaný se k žalobě vyjádřil podáním ze dne 18. 12. 2000. Uvedl zejména, že bývalým studentům Letecké vojenské akademie bylo v roce 1992 orgánem Ministerstva obrany vydáno v rozporu se skutečností podle § 21 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, osvědčení, že tito bývalí vojenští akademici byli dnem přijetí ke studiu na vojenskou vysokou školu zároveň přijati do služebního poměru vojáka z povolání. Tito akademici však do služebního poměru vojáka z povolání přijati nebyli. Nástupem do letecké vojenské akademie byli presentování k výkonu zákonité presenční služby vojenské a byl jim udělen charakter leteckého vojenského akademika. Z této služby byli propuštěni podle čl. 64 písm. c) předpisu Š-II-1. Jejich platové poměry se řídily zákonem č. 83/1932 Sb., zatímco platové poměry vojáků z povolání (důstojníků a rotmistrů) zákonem č. 139/1946 Sb. Žalovaný dále popsal průběh vojenské služby žalobce, jak vyplývá ze správního spisu, zejména z Kmenového listu (viz níže). Z těchto důvodů žalobce nesplňuje nárok na odbytné. Nesplňuje jej však ani v případě, kdy se na něj v důsledku mimosoudní rehabilitace pohlíží jako na vojáka z povolání, neboť podle § 4 a § 5 zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. nárok na tuto dávku splňovali pouze vojenští gážisté, kteří byli ze služebního poměru vojáka z povolání propuštěni ze zdravotních důvodů, nebo vojenské osoby, které byly dány do výslužby, dovršily-li 55. rok věku anebo osoby, které měly 40 služebních započitatelných let a z toho aspoň 30 let skutečných, případně osoby, které nebylo možné ponechat v činné službě ze služebních důvodů. Kdy se tak mohlo stát a jakým způsobem bylo v těchto případech třeba postupovat, upravoval podle § 5 druhého odstavce tohoto zákona zvláštní zákon, jímž byl zákon č. 154/1923 Sb. z. a n. Pro úplnost žalovaný dodává, že i kdyby žalobce splňoval některou z podmínek nároku na odbytné, nebylo by jej z čeho vyměřit, neboť žalobce byl po dobu své služby zabezpečován pouze žoldem.

Žalobce replikoval dne 8. 8. 2001. K tvrzení žalovaného, že nebyl vojákem z povolání uvedl, že v roce 1946 podal přihlášku do Letecké vojenské akademie se závazkem setrvání dalších 9 let v činné službě, čímž *de facto* podepsal pracovní smlouvu na 12 let. Jako doklad skutečnosti, že Letečtí vojenští akademici byli ve služebním poměru, přiložil osvědčení svého kolegy J. H., jež bylo vydáno na základě nálezu Ústavního soudu ze dne 25. 11. 1998, sp. zn. 27/98. Žalobce dále zejména poukázal na to, že z Letecké vojenské akademie byl propuštěn dne 22. 12. 1948, přičemž důvod se dozvěděl až v roce 1990. Jediný doklad o propuštění z té doby byl doklad ze dne 28. 1. 1949. Pokud se

žalovaný odvolává na vojenský trestní řád (zákon č. 154/1923 Sb. z. a n.), nebere v úvahu, že důvody propuštění žalobce byly politické, zejména jeho postoj k únorovému puči; citovaný zákon však takový důvod nepředpokládá, proto se na něj nelze ani odvolávat. Rovněž vyměření odbytného není neschůdné; příklad výpočtu žalobce předložil. Žalobce v replice rovněž upravil petit žaloby v tom smyslu, aby Vrchní soud v Praze rozhodnutí Ministerstva obrany ze dne 7. 11. 2000, čj. 45/3-3094/2000, zrušil a vrátil žalovanému k dalšímu řízení.

K výzvě Nejvyššího správního soudu žalobce posléze v přípisu ze dne 6. 5. 2003 žádal, aby soud v rozsudku vyslovil, že žalobce má nárok nejen na odbytné, ale též že je žalovaný povinen vyplatit odbytné včetně zvýšení o inflaci, a to do určité lhůty.

Přípisem ze dne 25. července 2003 se na výzvu Nejvyššího správního soudu k podání žalobce ze dne 6. 5. 2003 vyjádřil žalovaný. Trval na tom, že žalobci nárok na odbytné nevznikl, a v podstatě zopakoval argumentaci z napadeného rozhodnutí a z vyjádření z 18. 12. 2000.

Při ústním jednání žalobce setrval na podané žalobě. Zdůraznil, že byl vojákem z povolání - leteckým vojenským akademikem a tehdy nejmladším podporučíkem armády. O tom svědčí i osvědčení, které obdržel, a též osvědčení, jež obdržel i jeho kamarád J. H., jehož věcí se zabýval Ústavní soud. Zákon č. 154/1923 Sb. z. a n., na nějž se odvolává ministerstvo, neobsahuje řešení jeho situace, neboť jde o předpis z časů, kdy armáda byla apolitická a propuštění z politických důvodů tedy nemohlo přicházet v úvahu. Žalobce nalezl doklady, které jsou součástí spisu a které dokumentují postup v roce 1949, teprve roku 1990 v archivech. Připomněl, že obdobná skupina vojáků, jež byla propuštěna z armády po roce 1968, obdržela všechny náležitosti, tedy odchodné i výslužné, zatímco vojáci propuštění po roce 1948 nikoliv, neboť se na ně vztahuje zákon č. 76/1922 Sb. z. a n., a ostatní zákony byly přijaty až po jejich propuštění. Dále žalobce vedle návrhu na zrušení napadeného rozhodnutí žádal o náhradu nákladů řízení, a to nákladů právního zastoupení bývalým zástupcem, který mezitím odešel do důchodu, soudního poplatku a stravného a nocležného za dvě noci.

Žalovaný poukázal na své písemné vyjádření a dále konstatoval, že není podstatné, zda žalobce byl či nebyl vojákem z povolání; tato otázka by mohla být zkoumána v jiném řízení, týkajícím se vydání osvědčení podle zákona o mimosoudních rehabilitacích. Podstatné je pouze to, zda žalobci vznikl či nevznikl nárok na odbytné. Rovněž nejsou podstatné důvody propuštění žalobce. Při zkoumání nároku na odbytné je třeba se soustředit na zákon č. 76/1922 Sb. z. a n. a vycházet ze skutečně odsloužené doby. Z § 30 zákona o mimosoudních rehabilitacích vyplývá, že jakýkoliv důvod k propuštění je nyní třeba považovat za důvod reorganizační, přičemž zákon č. 76/1922 Sb. z. a n. reorganizační důvody jako podmínku pro vznik nároku na odbytné neupravoval. Žaloba by tedy měla být zamítnuta.

Skutkový příběh souzené věci sahá hluboko do let minulých, jak se podává z těchto - pro souzený případ relevantních – skutkových okolností vyplývajících ze správního spisu:

Žalobce byl dne 1. 10. 1946 při dobrovolném odvodu odveden na 24 měsíců činné služby a zároveň byl jako nováček vtělen k Letecké vojenské akademii jako vojenský letecký akademik. Téhož dne byl presentován k vykonávání zákonité presenční služby vojenské a zavázal se setrvat v činné službě ode dne jmenování důstojníkem na dobu devíti let. Dne 1. 6. 1948 byl žalobce jmenován podle služebního předpisu L-I-2 pilotem II. třídy. Žalobce byl z Letecké vojenské akademie vyloučen dne 21. 1. 1949 podle článku 64 písm. c) služebního předpisu Š-II-1 („Propuštěn může být, kdo se nehodí k dalšímu školení svou povahou nebo vlastnostmi...“) a zároveň mu byl odňat charakter leteckého vojenského akademika a podle článku 30 písm. c) služebního předpisu L-I-1 byl zbaven charakteru výkonného letce, pilota II. třídy. Téhož dne byla žalobci započtena doba strávená ve vojenské akademii do zákonité presenční služby podle článku 62 služebního předpisu Š-II-1; z tohoto důvodu nebyl povinen další činnou službou. Z písemnosti z tohoto dne, označené jako „Věc: leteckí vojenskí akademici – prepustenie“, čj. 10482, se podává, že důvodem propuštění tam uvedených leteckých vojenských akademiků (mezi nimi i žalobce) je jejich záporný postoj k lidově-demokratickému zřízení, přímá a otevřená opozice vůči státu a KSČ, vědomé převzetí všech negativních politických zásad od bývalých reakčních a protilidových příslušníků velitelského a profesorského sboru Letecké vojenské akademie, nesouhlas se spojeneckými smlouvami s lidově-demokratickými státy (zejména se SSSR), zesměšňování a kritizování představitelů vlády a národní fronty, jakož i to, že ani po únorových událostech se nezměnili a i nadále jsou nositeli a propagátory západní ideologie a není žádného předpokladu na jejich převýchovu. Dne 24. 1. 1949 byl žalobce propuštěn do poměru mimo činnou službu po splnění zákonité presenční služby a byl přeložen do I. zálohy jako vojín v záloze a současně k náhradní letce LNP 1. Při přezkumu zdravotního stavu dne 13. 6. 1957 byl zdravotně klasifikován jako „neschopen vojenské služby“; při přezkoušení zdravotního stavu dne 24. 7. 1958 byl učiněn stejný závěr a žalobce byl z tohoto důvodu vymazán z evidence Okresní vojenské správy Rakovník.

Dne 29. 5. 1992 vydalo Federální ministerstvo obrany, Personální správa, žalobci osvědčení podle § 22 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, v němž se výslovně osvědčuje nejen skutečnost, že žalobce dne 1. 10. 1946 zahájil studium na vojenské škole, ale že zároveň tímto dnem byl zároveň přijat do služebního poměru vojáka z povolání, z něhož byl propuštěn dnem 24. 1. 1949. Dále se zde osvědčuje, že ze studia vojenské školy byl vyloučen dnem 21. 1. 1949. Tato doba se pro účely důchodového pojištění hodnotí jako výkon funkce I. kategorie.

Je účelné připomenout, že předtím, než žalobce požádal o odbytné, podal (spolu s dalšími osobami) dne 20. 2. 1994 žádost o přiznání a vyplacení odchodného a výslužného. Žádosti o odchodné Vojenský úřad sociálního zabezpečení nevyhověl rozhodnutím ze dne 14. 11. 1994, čj. 910050, žádosti o výsluhový příspěvek potom rozhodnutím ze dne 9. 2. 1995, čj. 910050. Rozhodnutí o zamítnutí žádosti o odchodné potvrdilo Ministerstvo obrany v odvolacím řízení rozhodnutím ze dne 14. 12. 1994, rozhodnutí o výsluhovém příspěvku pak dne 28. 2. 1995. Vrchní soud v Praze rozsudkem ze dne 28. 8. 1997, čj. 6 A 122/95 - 50, žalobu O. E. (a dalších osob), pokud se jí domáhal zrušení rozhodnutí o výsluhovém příspěvku, zamítl, a pokud se domáhal zrušení rozhodnutí o odchodném, řízení zastavil. Vyslovil přitom právní názor, že z ustanovení § 30 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ani z ustanovení zákona č. 76/1959 Sb., o některých

služebních poměrech vojáků (ve znění zákonů č. 226/1992 Sb. a č. 34/1995 Sb.) nelze dovodit, že osobám, které byly nezákonně propuštěny ze služebního poměru vojáka z povolání počátkem padesátých let, vznikl po účinnosti zákona č. 226/1992 Sb., tj. po 13. 5. 1992 nárok na výsluhový příspěvek a na odchodné podle § 33 a 33a zákona o některých služebních poměrech vojáků. Na druhou stranu však připustil, že není zřejmě sporu o tom, že i v době, kdy vojáci byli ze služebního poměru nezákonně propuštěni, tu existovala zcela jiná právní úprava takového poměru, která v té či oné míře řešila zabezpečení osob, propuštěných z důvodů organizačních. Právní úprava I. ČSR (zákon č. 76/1922 Sb. z. a n., o vojenských požitcích zaopatřovacích) platila až do účinnosti zákona č. 33/1957 Sb., o sociálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sil, a novelizace, provedená zákonem č. 89/1952 Sb. (o důchodovém zaopatření příslušníků ozbrojených sil), nabyla účinnosti až 1. 1. 1953, tedy poté, kdy byl služební poměr se žalobci již ukončen.

Na základě citovaného rozsudku Vrchního soudu v Praze podal dne 10. 8. 1998 žalobce žádost, v níž se podle § 4 a § 5 odst. 3 (správně § 5 odst. 2 bod 3.) zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. domáhal vyplacení odbytného ve výši jednoročního služného, tj. ve výši 22 089 Kč.

Vojenský úřad sociálního zabezpečení rozhodnutím ze dne 29. 12. 1998, čj. 271115/046/1998/VÚSZ, žádost žalobce zamítl. Své rozhodnutí zdůvodnil tak, že zvláštním zákonem ve smyslu § 5 odst. 2 bodu 3. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n., který upravoval otázku kdy a jakým způsobem mohlo být osobám, které nebylo možno ze služebních důvodů ponechat v činné službě, přiznáno odbytné, byl zákon č. 154/1923 Sb. z. a n., o vojenském kázeňském a kárném právu, jakož i o odnětí vojenské hodnosti a přeložení do výslužby řízením správním. Žalobci nevznikl nárok na odbytné, protože se na něj podle § 30 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, pohlíží jako na osobu propuštěnou ze služebního poměru z reorganizačních důvodů, přičemž odbytné náleželo ve smyslu § 34 zákona č. 154/1923 Sb. z. a n. pouze osobám, které byly propuštěny z důvodu nevyhovující kvalifikace se započitatelnou služební dobou nejméně deseti let, nebo pěti let, šlo-li o zdravotní důvody.

Rozhodnutí správního orgánu I. stupně napadl žalobce odvoláním ze dne 6. 1. 1999. Již zde vyslovil právní názor, že není pravdou, že podle § 5 odst. 2 bod 3. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. lze postupovat jenom v případech stanovených zákonem č. 154/1923 Sb. Naopak z § 30 zákona o č. 87/1991 Sb., mimosoudních rehabilitacích, vyplývá, že „reorganisační důvody splňují skutkovou podstatu »pro které není možno je ponechati ze služebních důvodů v činné službě«“. Reorganizací je naplněn důvod pro to, aby mohlo být postupováno podle § 5 odst. 2 bod 3. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n.

Ministerstvo obrany rozhodnutím ze dne 26. 2. 1999, čj. 1149-2/1999-3071, odvolání žalobce zamítlo a napadené rozhodnutí potvrdilo. Odvolací orgán stvrdil právní názor správního orgánu I. stupně, že zvláštním zákonem ve smyslu § 5 odst. 2 bod 3. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. je jedině § 34 zákona č. 154/1923 Sb. z. a n., *in concreto* jeho § 34.

Na základě žalobcem podané správní žaloby Vrchní soud v Praze rozhodnutí Ministerstva obrany ze dne 26. 2. 1999, čj. 1149-2/1999-3071, zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Vrchní soud vyslovil právní názor, že z významu, účelu a užití pojmu

reorganizační důvody v § 30 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, lze dovodit, že mu odpovídá zákonem č. 76/1922 Sb. z. a n. použitý termín důvodů služebních. Naplnění tohoto pojmu však neponechal zákonodárce na úvaze, ale v § 5 odst. 2 bod. 3 stanovil, že k určení případů, kdy se tak může stát a jak přitom postupovat, bude vydán zvláštní zákon. Tímto zvláštním zákonem byl i podle názoru Vrchního soudu v Praze zákon č. 154/1923 Sb. z. a n., konkrétně ustanovení § 34 odst. 1 a 2. K posouzení, zda v případě žalobce skutečně šlo o propuštění ze služebních důvodů či nikoliv, však ve správním řízení nebylo zjištěno dostatek rozhodných skutečností, zejména vůbec nebyly zjišťovány okolnosti, za nichž byl žalobce propuštěn z armády. Z důvodu nedostatečně zjištěného skutkového stavu věci tedy Vrchní soud v Praze postupoval naznačeným způsobem.

Žalovaný poté dne 7. 11. 2000 (tedy po více jak rok a půl trvající nečinnosti ve věci) znovu rozhodl o odvolání žalovaného, a to rozhodnutím čj. 45/3-3094/2000-8201, které je na základě správní žaloby předmětem přezkumu u Nejvyššího správního soudu. Žalovaný v označeném rozhodnutí odvolání zamítl a potvrdil rozhodnutí správního orgánu I. stupně ze dne 29. 12. 1998, čj. 271115/046/1998/VÚSZ. Žalovaný v odvolacím řízení doplnil skutkový stav o zjištění, že žalobce byl z letecké vojenské akademie propuštěn dnem 21. 1. 1949 podle čl. 64 písm. c) předpisu Š-II-1. Tento předpis se sice vztahoval pouze na studenty vojenských škol, kteří po dobu studia nebyli ve služebním poměru vojáka z povolání, avšak protože je jejich služební poměr na základě mimosoudní rehabilitace považován za služební poměr vojáka z povolání, lze i na ně pohlížet jako na vojenské gážisty. Nárok na odbytné nebo trvalé výslužné však nemají, neboť nesplňují podmínky § 4 a § 5 zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. Nárok by žalobci nevznikl, ani kdyby byl posuzován podle § 5 odst. 2 bodu 3. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n., neboť nesplňuje podmínky pro aplikaci tohoto ustanovení vyplývající z § 34 zákona č. 154/1923 Sb. z. a n., tj. dobu nejméně deseti započitatelných služebních let (doba jeho započitatelné vojenské služby činila pouze 2 roky, 3 měsíce a 24 dnů). Žádost o vyplacení odbytného nelze posuzovat ani podle § 30 zákona č. 87/1990 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, neboť podle tohoto zákonného ustanovení lze posuzovat pouze nároky na sociální dávky vyplývající ze zákonů o služebních poměrech vojáků z povolání. Služební poměry vojáků z povolání přitom byly poprvé upraveny až zákonem č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků; zabezpečení propuštěných vojáků z povolání potom nejprve zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 165/1964 Sb. a zákonem č. 59/1969 Sb. Zákonem o služebním poměru vojáků ve smyslu § 30 je proto teprve zákon č. 76/1959 Sb., ve znění platném od 1. 10. 1964, resp. od 1. 7. 1969. Přesto, že důvod propuštění žalobce z letecké vojenské akademie je ve smyslu § 30 zákona o mimosoudních rehabilitacích důvod reorganizační, a jeho služební poměr je kvalifikován jako služební poměr vojáka z povolání (sic!), nárok na odbytné mu nevzniká z toho důvodu, že nesplňuje zákonné podmínky nároku na tuto dávku, tj. jak důvod propuštění, tak požadovanou dobu započitatelné vojenské služby.

Protože věc nebyla Vrchním soudem v Praze skončena do 31. 12. 2002, byla dle ustanovení § 132 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního (dále jen „s. ř. s."), postoupena Nejvyššímu správnímu soudu k dokončení v řízení podle ustanovení části třetí hlavy druhé dílu prvního soudního řádu správního – tedy v řízení o žalobách proti rozhodnutím správního orgánu.

Žaloba je důvodná.

Je nezbytné předeslat, že aplikace práva vykazuje v tomto složitém případě jisté zvláštnosti, jimiž se odlišuje od případů jednoduchých: žalovaný a správní orgán I. stupně měli aplikovat a interpretovat právní předpis z roku 1922 na případ z roku 1949, přičemž tak činili nikoliv v posléze uvedeném roce, ale s odstupem několika desítek let, tj. v letech 1998, 1999 a 2000. Zákony a jiné právní předpisy stanoví pravidla pro přítomnou dobu, a proto i k jejich výkladu a používání je nezbytné přistupovat nikoliv z hlediska doby jejich vzniku (doby minulé), ale z hlediska doby, kdy k interpretaci a aplikaci dochází. Právní normy se mohou v průběhu vývoje měnit, třebaže jejich jazykové vyjádření v zákoně zůstane stejné. Příčinou tohoto jevu jsou nejenom proměny normativního okolí, ale též postupné či kvalitativně odlišné změny ve společnosti a v hodnotách jí zastávaných. Společnost vypadala zcela jinak ve dvacátých letech minulého století než v době žalobcova propuštění z armády (žalobce správně poukazuje na to, že sice byl propuštěn z politických důvodů, avšak zákon č. 76/1922 Sb. z. a n. pochází z časů, kdy armáda byla ještě apolitická, a proto takové případy nereguloval), a zcela jinak vypadá a jiné hodnoty vyznává dnes. Soudobá Česká republika je demokratický právní stát, z kteréžto příčiny jsou imanentní součástí právních předpisů aplikovaných v dnešní době vždy i principy uznávané demokratickými právními státy.

Česká společnost vyjádřila již na počátku devadesátých let hodnotovou diskontinuitu s komunistickým režimem, jímž byl žalobce perzekvován, a snažila se odčinit – pokud je to vůbec možné – spáchané morální a majetkové křivdy, za kterýmžto účelem mj. přijala tzv. rehabilitační zákony. Rehabilitacemi leteckých vojenských akademiků se zabýval i Ústavní soud, který v právní větě k nálezu ze dne 25. 11. 1998, sp. zn. II. ÚS 27/98, konstatoval, že *„u vojáků je třeba zvlášť pečlivě dbát na zachování rovnosti účastníků služebních vztahů, kdy na jedné straně mohlo docházet k finančnímu uspokojování osob, které byly zatíženy totalitní minulostí a ze služby musely odejít, a na druhé straně by se nenašla vůle k zákonnému odškodnění osob, perzekvovaných mnohdy právě výše uvedenými osobami. Podobný postup by znehodnocoval účel restitučních zákonů.*“ Citovaný právní názor si plně osvojil i Nejvyšší správní soud a rovnost, teleologický výklad, jakož i právu imanentní hledisko spravedlnosti učinil východiskem svého přístupu k souzené věci. Z popsaného skutkového stavu, zejména z písemnosti nadepsané jako „Věc: letecký vojenskí akademici – prepustenie“, jakož i z osvědčení Federálního ministerstva obrany vydaného podle zákona o mimosoudních rehabilitacích, je totiž patrné, že vyloučení žalobce z letecké vojenské akademie a jeho propuštění do poměru mimo činnou službu mělo zřetelný charakter politické perzekuce, která poznamenala celý následující žalobcův život.

Žalovaný zpochybňoval žalobcův nárok na odbytné v prvé řadě tvrzením, že osvědčení podle zákona o mimosoudních rehabilitacích, podle něhož byl žalobce dnem přijetí ke studiu na vojenskou vysokou školu zároveň přijat do služebního poměru vojáka z povolání, bylo vydáno v rozporu se skutečností, neboť do služebního poměru vojáka z povolání přijat nebyl, nýbrž byl toliko presentován k výkonu zákonité presenční služby vojenské. Nejvyšší správní soud nepřistoupil na toto tvrzení žalovaného, a je toho názoru, že osvědčení Federálního ministerstva obrany ze dne 29. 5. 1992, ev. č. 6027/A3, bylo

vydáno v souladu se skutečností. Žalovaný svůj názor opírá o jednostranné hodnocení faktu, že žalobce byl presentován k vykonávání zákonité presenční služby vojenské; toliko z této okolnosti potom dovozuje, že žalobce nebyl přijat dne 1. 10. 1946 do služebního poměru vojáka z povolání. Žalobce vstoupil do československé branné moci podle § 7 písm. b) a § 12 zákona č. 193/1920 Sb. z. a n., branného zákona republiky Československé, dobrovolně ve věku osmnácti let, tedy ve věku, kdy se na něj odvodní povinnost ještě nevztahovala; ta podle § 9 odst. 1 téhož zákona počínala teprve 1. lednem kalendářního roku, v němž občan dokončil dvacátý rok věku. Žalobce se při tomto dobrovolném vstupu do československé branné moci zároveň zavázal setrvat v činné službě po dobu devíti let od svého jmenování důstojníkem. Právě tyto dvě skutečnosti, tedy dobrovolný vstup a dobrovolně převzatý závazek po určitou dobu setrvat v činné služby nad rámec zákonité presenční služby vojenské, charakterizují žalobcův služební poměr jakožto služební poměr vojáka z povolání. Pro příslušníky vojska, jejichž služební poměr neměl povahu poměru vojáků z povolání, byl naopak charakteristický nucený vstup do československé branné moci na základě odvodní povinnosti a trvání služební povinnosti jenom po dobu stanovenou právními předpisy bez ohledu na vůli těchto příslušníků vojska. Skutečnost, že žalobce byl nejprve presentován k vykonávání zákonité presenční služby vojenské, je důsledkem toho, že nikdo se nemohl stát vojenskou osobou z povolání, aniž splnil tuto služební povinnost. To nemění nic na závěru, že k přijetí do služebního poměru vojáka z povolání, tedy k založení takového poměru, došlo již 1. 10. 1946, kdy žalobce dobrovolně vstoupil do československé branné moci a zavázal se v ní setrvat po dobu devíti let od jmenování důstojníkem. Nejvyšší správní soud na okraj poznamenává, že ani Ústavní soud v obdobné kauze, týkající se vojenského leteckého akademika J. H., neměl pochybnosti o povaze jeho služebního poměru jakožto poměru vojáka z povolání. O tom svědčí nejen nález ze dne 25. 11. 1998, sp. zn. II. ÚS 27/98, ale i jemu vydané osvědčení podle § 22 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ze dne 5. 1. 1999, čj. 98/4/1999-982-5417, které je součástí spisu.

Nelze přisvědčit rovněž názoru žalovaného, že žalobce nemá nárok na odbytné ani v případě, že by se na něj v důsledku mimosoudní rehabilitace pohlíželo jako na vojáka z povolání. Zákon č. 76/1922 Sb. z. a n., o vojenských požitcích zaopatřovacích, stanovoval čtyři různé případy, v nichž náleželo odbytné. V prvém případě měl nárok na odbytné gážista (čekatel), jenž se stal z důvodů zdravotních trvale neschopným vojenského povolání, měl méně než deset služebních let započitatelných a neměl nárok na trvalé výslužné podle § 3 citovaného zákona; splnění těchto podmínek se zjišťovalo v tzv. superarbitračním řízení. Souzený případ nelze pod antecendent citovaného ustanovení subsumovat, neboť žalobce nebyl propuštěn do poměru mimo činnou službu (nestal se neschopným vojenského povolání) ze zdravotních důvodů, ale z důvodu politické perzekuce. Stejně tak žalobci, který se narodil 15. 11. 1927 a v době propuštění mu bylo tedy teprve dvacet dva let, nenáleží odbytné ani podle ustanovení § 5 odst. 2 bod 1. či bodu 2. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n., neboť podle bodu 1. bylo podmínkou dovršení 55. roku věku, a podle bodu 2. dosažení alespoň 40 služebních let započitatelných, a z toho alespoň 30 let skutečných. Ani druhá a třetí zákonem stanovená alternativa tedy žalobci nárok na odbytné nezakládala.

Na žalobcův případ ovšem dopadá § 5 odst. 2 bod 3. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n., o vojenských požitcích zaopatřovacích, a tedy na základě tohoto právního titulu mu náleží

odbytné. Citované ustanovení normovalo, že „*vojenské osoby – vyjímajíc justiční důstojníky jako soudce - mohou býti dány do výslužby (mohou obdržeti odbytné podle § 4) bez superarbitračního řízení a bez vlastní žádosti, není-li ze služebních důvodů možno ponechati je v činné službě. Kdy se tak státi může a jakým způsobem při tom dlužno postupovati, o tom bude vydán zvláštní zákon.*“ Z § 4 téhož zákona se podává, že „*odbytné činí až do pěti služebních let započitatelných jednoroční služné, při více než pěti služebních letech započitatelných dvouleté služné, kterého gážista (čekatel) naposledy požíval.*“

Citované ustanovení tedy zakládá nárok na odbytné té vojenské osobě, jíž nebylo možno ponechat v činné službě ze „služebních důvodů“. Právě otázka, zda žalobce byl propuštěn ze služebních důvodů či nikoliv, představovala jeden ze sporných momentů. Nejvyšší správní soud stojí na tomto stanovisku: Žalobcův služební poměr vojáka z povolání byl ukončen neplatně, a proto se na něj na základě nevyvratitelné právní domněnky stanovené v § 30 zákona o mimosoudních rehabilitacích hledí tak, jako by byl propuštěn z reorganizačních důvodů. Zdejší soud se přitom zcela ztotožňuje s názorem žalobce, explicitně formulovaným již v odvolání ze dne 6. 1. 1999, jakož i s názorem Vrchního soudu v Praze, vyjádřeným v rozsudku ze dne 26. 2. 1999, čj. 7 A 61/99 - 37, že pojem služebních důvodů, jenž používá § 5 odst. 2 bod 3. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n., je z hlediska svého významu, účelu a způsobu užití totožný s pojmem reorganizačních důvodů ve smyslu § 30 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Doslovný a mechanický jazykový výklad, podle něhož reorganizační a služební důvody jsou něčím odlišným, je matoucí a v souzené věci vede k nesprávnému závěru; právní pojmy je totiž zapotřebí vykládat podle jejich skutečného obsahu a nikoliv podle jejich formálního (jazykového) označení. Z tohoto pohledu je nepochybné, že propuštění z reorganizačních důvodů podle zákona o mimosoudních rehabilitacích je totožné s propuštěním z důvodů služebních ve smyslu zákona č. 76/1922 Sb. z. a n.

Z obdobných příčin nesprávný je závěr žalovaného, že podle § 30 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, lze posuzovat pouze nároky na sociální dávky vyplývající ze zákonů o služebních poměrech vojáků z povolání, přičemž vzhledem k tomu, že tyto služební poměry byly poprvé upraveny teprve zákonem č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků, a zabezpečení propuštěných vojáků sociálními dávkami do něj bylo vloženo teprve zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 165/1964 Sb. a zákonem č. 59/1969 Sb., lze za zákon o služebním poměru vojáka z povolání rozumět až zákon č. 76/1959 Sb., ve znění platném (správně účinném) od 1. 10. 1964 Sb., resp. od 1. 7. 1969. Služební poměr vojáka z povolání je právním institutem, který označuje určitý okruh společenských vztahů, přičemž tyto společenské vztahy mají svá specifika: jsou to vztahy nadřízenosti a podřízenosti, v nichž se uplatňuje nedílná velitelská pravomoc a odpovědnost a vojenská kázeňská pravomoc. Není důležité, jak je který právní institut zákonem pojmenován, důležitý je pouze jeho obsah. Z tohoto pohledu je nepochybné, že i právní vztah vojáků z povolání ke státu před přijetím zákona č. 76/1959 Sb., lze charakterizovat jako služební poměr. Ostatně pojem služebního poměru nebyl neznámý ani prvorepublikové doktríně, o čemž svědčí např. heslo Vojenství v Slovníku veřejného práva československého (namátkou na straně 274 se pod bodem 5. hovoří o právní úpravě „jednotlivých stránek služebního poměru důstojníků a rotmistrů z povolání“).

Nelze dále přisvědčit právnímu názoru žalovaného, že § 5 odst. 2 bod 3. zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. odkazuje ohledně případů, kdy mohla být vojenská osoba dána do výslužby ze služebních důvodů, na § 34 zákon č. 154/1923 Sb. z. a n., o vojenském kázeňském a kárném právu, jakož i o odnětí vojenské hodnosti a přeložení do výslužby řízením správním. Pojem služebních důvodů je totožný s pojmem důvodů reorganizačních ve smyslu § 30 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, jak již bylo uvedeno shora. Zákon o mimosoudních rehabilitacích přitom propuštění z reorganizačních důvodů stanovuje nevyvratitelnou právní domněnkou (arg. *„posuzují se...jako kdyby byly propuštěny z reorganizačních důvodů“*). Z této příčiny zde není místa pro přezkoumávání otázky, zda žalobce byl skutečně propuštěn z reorganizačních (služebních) důvodů či nikoliv: na žalobce se v důsledku nevyvratitelné právní domněnky hledí, jako by z reorganizačních (služebních) důvodů propuštěn byl. Tuto zákonnou konstrukci je třeba chápat i v kontextu § 21 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích: skončení služebního poměru žalobce bylo neplatné, neboť k němu došlo z důvodu politické persekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody. Ať již bylo propuštění žalobce formálně opřeno o kterýkoliv důvod, tím skutečným důvodem byla politická persekuce (viz. důvody uvedené v písemnosti ze dne 21. 1. 1949, nazvané „Věc: letecký vojenský akademici – prepustenie“). Aby zákonodárce dosáhl nápravy této křivdy, stanovil, že u takto persekvovaných osob není rozhodující formální důvod jejich propuštění, ale že se pro účely posuzování nároků na sociální zabezpečení na ně bude hledět, jako by byly propuštěny z reorganizačních důvodů; nárok na tyto dávky je totiž z morálního hlediska plně odůvodněn jejich utrpením v době od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990.

Z těchto důvodů vznikl žalobci nárok na odbytné, a to ve výši jednoročního služného, kterého naposledy požíval, ve smyslu druhé věty § 4 zákona č. 76/1922 Sb. z. a n., neboť doba jeho započitatelné vojenské služby činila dva roky, tři měsíce a dvacet čtyři dny, tedy méně než pět let. Žalobce provedl v žádosti o odbytné ze dne 10. 8. 1998 sám propočet výše jednoročního služného: to se skládá z částek peněžitých (žold a letecké příplatky) a částek naturálních (ocenění stravy, bytu, oděv, prádlo, použití koupelny a cigarety), přičemž celkový součet těchto částek činí 29 103 Kč. Tuto částku – ani jednotlivé položky, z nichž se skládá, a ani jejich výši - žalovaný nijak nezpochybňoval; pouze tvrdil, že zaopatřovací požitky se vyměřovaly z penzijní základny tvořené ze služného a ze započitatelných přídavků, nikoliv však ze žoldu. K tomu je třeba uvést, že odbytné se podle výslovného znění § 4 zákona č. 76/1922 Sb. z. a n. nevyměřovalo z penzijní základny, ale vyměřovalo se toliko ze služného, a to ve výši, která přesně odpovídala výši jednoročního služného, které gážista naposledy požíval. Služným je přitom třeba rozumět souhrn peněžitých a nepeněžitých plnění, které příslušník vojska za svou službu obdržel. Z tohoto pohledu neobstojí názor žalovaného, že odbytné nebylo z čeho vyměřit, a je zapotřebí dát zapravdu rozboru, jenž provedl žalobce.

Žalobou napadené rozhodnutí Ministerstva obrany tedy spočívá na nesprávném právním posouzení věci a Nejvyšší správní soud je ze shora uvedených důvodů jako nezákonné podle § 78 odst. 1 s. ř. s. zrušil. Vzhledem k tomu, že stejnou vadou trpí i rozhodnutí správního orgánu I. stupně, zrušil soud podle § 78 odst. 3 s. ř. s. i je. Věc se vrací podle § 78 odst. 4 s. ř. s. žalovanému k dalšímu řízení, přičemž Nejvyšší správní soud zdůrazňuje, že v tomto řízení budou správní orgány zavázány právním názorem vysloveným v tomto rozhodnutí (§ 78 odst. 5 s. ř. s.).

Výrok o náhradě nákladů řízení se opírá o § 60 odst. 1 s. ř. s., neboť žalobce měl ve věci plný úspěch. Žalobce byl zastoupen advokáty (nejprve ing. Bohumilem Dědkem, posléze JUDr. Zdenou Dědkovou), a to od podání žaloby až do 9. 5. 2003, kdy soudu došlo vyjádření žalobce, v němž bylo uvedeno, že z důvodu odchodu advokátů do důchodu se bude nadále účastnit řízení bez zastoupení advokátem. Z tohoto důvodu spočívá část nákladů řízení žalobce v odměně za zastoupení. Vzhledem k tomu, že řízení bylo zahájeno před 1. 1. 2001, určí se v souladu s částí dvanáctou hlavou prvou bodu 10. přechodných a závěrečných ustanovení k zákonu č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, odměna za zastupování advokátem podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátního tarifu). Odměna za zastoupení advokátem náleží ve výši 3225 Kč, a to za tři úkony právní služby (příprava a převzetí zastoupení, dvě písemná podání soudu týkající se věci samé) v tarifní hodnotě 1000 Kč a třikrát za režijní paušál ve výši 75 Kč [§ 7, § 9 odst. 3 písm. f), § 11 odst. 1 písm. a) a d) a § 13 odst. 3 vyhlášky č. 177/1996 Sb.]. Náklady žalobce dále tvoří částka 1000 Kč za zaplacený soudní poplatek, 2 x stravné ve výši 330 Kč a nocležné ve výši 136 Kč [§ 4 písm. b) a c) a § 5 zákona č. 119/1992 Sb., o cestovních náhradách].

Poučení: Proti tomuto rozhodnutí **n e j s o u** opravné prostředky přípustné.

V Brně dne 25. srpna 2004

JUDr. Josef Baxa
předseda senátu